

SZIGETVÁR ELFOGLALÁSA 1566-BAN.

Török forrás szerint.

Egy rajz melléklettel.

ELSŐ KÖZLEMÉNY.

Az 1566. évi török hadjárat történetét, melyet I. Szulejmán szultán személyesen vezetett s mely Szigetvár elfoglalásával és Zrínyi Miklós hősi önfeláldozásával végződött, legrészletesebben és legalaposabban Salamon Ferencz írta meg «Az első Zrínyiek» című nagybecsű munkájában, melynek két utolsó fejezete ez eseménynyel foglalkozik. De azon források közül, melyekből Szigetvár ostromáról és elestéről való tudásunkat meritjük, egyik sem mondható *közvetlen* kútfőnek s így nem csoda, ha a nevezett, különben igen jeles munka sem ad egészen hű képet e hadjáratról. Hogy Forgács, Istvánfy, Bizar, Ortelius és Hammer nem közvetlen források, azt említeni is alig szükséges; csak azt akarom kiemelni, hogy meg *Budina* latin krónikája és az a *német jelentés* sem tartható ilyen kútfőnek, mely a törökök által a győri táborba küldött szigetvári katona elbeszélése nyomán kelt s mely a drezdai levéltárban maradt fenn.¹⁾ Mert Budina már egy horvátnak krónikáját fordította latinra és így közvetett forrás; s ki tudja először azt, hogy e fordítás mennyire felel meg az eredetinek, másodszer azt, hogy valóban szemtanú volt-e amaz ismeretlen horvát s az esemény után mennyi idő múlva írta krónikáját? Föltéve, hogy az a bizonyos szigetvári katona egész híven el tudta beszélni az ese-

¹⁾ Aus vier Jahrhunderten. Mittheilungen aus dem Haupt-Staatsarchiv zu Dresden. Leipzig, 1857. I. kötet.

ményeket s hogy a német nyelvű jelentés azt egészen pontosan visszaadta: ez a jelentés inkább csak a magyar részen, a várban történetekre vonatkozólag, lehet egészen hiteles.

Az 1566-iki hadjáratra és Szigetvár ostromára vonatkozólag, *közvetlen* forrást én csak egyet ismerek s ez *Szelániki Musztafa efendi* munkája, mely az 1563. évtől 1599. évig terjedő időszak eseményeit foglalja magában s mely nyomtatásban is megjelent Konstantinápolyban 1864-ben. Ez volt Hammernek is főforrása, de úgy, a hogyan kivonatozta és több helyen elferdítette, nem csak kevés haszna van, hanem némi tekintetben káros is. Salamon Ferencz természetesen azt használta fel, a mit Hammernél talált, a ki aztán több dologban tévútra vezette őt; míg ha eredetiben használhatta volna Szelánikit, e nevezetes eseményről a meglevő dolgozatától több vonásban eltérő képet festett volna.

Szelánikinak tanulmányozása s ennek Hammer előadásával és Salamon dolgozatával való összehasonlítása csak még jobban meggyőzött arról, hogy mennyire igazam volt, mikor e folyóirat múlt évi III. számában (363. lap) úgy nyilatkoztam, hogy nem mindegy, vajjon közvetlenül az eredeti kútfőből veszszük-e az adatokat, vagy pedig már másodkézből s hogy Hammer nem mindig és nem mindenben megbízható. Úgy hiszem tehát, hogy nem végeznek fölösleges munkát, ha az 1566-iki hadjáratnak és Szigetvár ostromának e legközvetlenebb kútforrását hű fordításban megismertetem a magyar hadtörténelem barátaival.

Szerzőnk, mint előneve mutatja, Szalonikiból való s még fiatal ember lehetett, midőn az 1566-iki hadjáratban részt vett, mint Semsz Ahmed pasa, ruméliai beglerbégnek korán-olvasója. Később fokinkint emelkedett magasabb és magasabb hivatalokra. Előbb a diván egyik alsóbb rendű hivatalnoka volt, azután czerimonia-mesterré neveztetett ki. Majd Mekka és Medina jövedelmeinek kezelője s felügyelője, végre pedig anatóliai defterdár lön.

Az 1566. évi hadjáratról természetesen mint szemtanú ír. S hogy nemcsak azokat volt alkalma följegyezni, a miket történni látott, hanem az intéző egyének terveiről is jól értesülve lehetett: mutatja az a körülmény, hogy a szultán halálának titkába is be volt avatva, a mennyiben midőn a nagyvezír Feridun béjt a vezírekhez küldte, hogy értekezzék velök, tudja ki gondolataikat és

tervöket, hogy aztán a másnap tartandó divánban ahhoz képest beszéljenek a szultán haláláról, vele ment Szelániki is és minde-
 nütt bele szólt a dologba. — Egész művének naplószerű berende-
 zése; az a körülmény, hogy legtöbbször olyan apró részleteket is
 elbeszél, melyeket hosszabb ideig alig lehetne emlékezetben tar-
 tani; legtöbb passzusának közvetlensége és élénksége; végre elő-
 adásának módja és nyelvezete mind azt bizonyítják, hogy szerzőnk
 1563 szeptember 20-tól kezdve 1599-ig, tehát 36 évig folytonosan
 jegyeztetett, az eseményeket, melyeknek szemtanúja volt, azon
 melegében papírra tette, — épen csak alkalmi följegyzések alak-
 jában, rendszeres előadás és gondos fogalmazás, szerkesztés nélkül.
 Munkájának egész előadásából, stílusának pongyolaságából leg-
 alább az tűnik ki, hogy műve olyan formában maradt reánk, a
 mint a szerző először alkalmilag és hevenyében leírta. Ezen nyelv-
 beli és szerkesztésbeli fogyatékoságát azonban szívesen elnézhet-
 jük azon érdemeért, hogy az eseményeket azonnal és híven jegyezte
 föl. Hammer is úgy nyilatkozik róla, hogy az összes oszmán-török
 historikusok között az előadásban legrészletezőbb és adataiban a
 legpontosabb író.¹⁾

Mielőtt Szelániki művéből az 1566-iki hadjáratra vonatkozó
 részt fordításban bemutatnám, szükségesnek tartom, hogy Salamon
 Ferencznek nevezett dolgozatával összehasonlítva, egy-két dolgot,
 a mik tévedésen alapulnak, helyre igazítsak, a mik kétesek voltak,
 tisztába hozzam s végre kiemeljem azokat, a miknek tudását Sze-
 lánikinak köszönhetjük.

Mindjárt a török sereg útjának irányára és megérkezésének
 idejére nézve bizonytalanságban volt eddigelé történetírásunk.
 Salamon Ferencz így ítél a szultán útjáról: «Június 26-án utóbbi
 helyre (Belgrádba) érkezett, vagyis csak azt mondván, a mi törté-
 nelmi világos tény, jún. 27-én Zimonyban volt, mert *nem mutat arra
 semmi, hogy Belgrádban volt volna ezúttal*. Hihető, hogy ő és ren-
 des csapata *egyenesen a Szabácsnál épített szávai hídnak vette útját*.
 Tévesnek tartom, mintha a szultán már június 16-án Belgrádon
 volt volna . . . . Hammer azt mondja, 49 nap alatt, az június
 18-án . . . . Hammert kétségtelenül egy egykorú, nem elég szaba-

¹⁾ Munkája II. köt. 643.

tos följegyzés vezette félre (502. lap) . . . Hammer kivonatát nem fogadhatjuk el egészen historiai forrásnak, habár eredeti kútfőkből dolgozott. Így azt, hogy Szulejmán Belgrádban volt volna és nem egyenesen Zimonyba ment a szabácsi hídon, csak oly összezavarásnak tartjuk, mint Tordainál, ki nem tesz különbséget Zimony és az átellenben levő Belgrád közt» (504. lap).

Hammer itt nem hibázott Szelániki tolmácsolásában s én nem ertem, hogy Salamon miért vonja kétségbe, hogy a szultán és serege Belgrádnál is megszállt s miért gyanúsítja e részben és az időre vonatkozólag Hammernek egykorú és szemtanú forrását? Szelániki határozottan azt mondja, hogy a szultán a sereggel 49 napig utazott és az 50-dik napon, Zil-hidse havának elsején, azaz június 19-én Belgrádnál volt. Itt három napig táborozott, négy nap alatt Szabácshoz ért és átkelt a hídon, másnap pedig, Zil-hidse S-án, azaz június 26-án bevonult Zimonyba. — Ha az egyetlen *közvetlen* forrásnak nem hiszünk, kinek és minek higyjünk? Melyik író tudhatta ezeket jobban, mint épen Szelániki? S mi oka lett volna e dologban a hamisításra? Salamon nem bizonyította be pozitív adatokkal, hogy a szultán nem volt Belgrádon és hogy nem 49 nap alatt érkezett oda.

A másik vitás kérdés az, hogy Szulejmán eleinte csakugyan *Eger* ellen szándékozott-e menni és valóban vertek-e a törökök hídat Péterváradnál? Salamon erre vonatkozólag ezeket mondja: «A szultán . . . jobban sietett most, mint máskor, mi magában sem mutatja azt, hogy habozott volna Zimonyban, vajjon Egernek vagy Szigetvárnak vegye-e útját. Általánosan elfogadott vélemény, hogy már a híd meg is volt építve a Dunán, melyen e víz jobb partjára szállva, a Duna és Tisza közt folytassa útját Eger felé, sőt hogy csapatjainak egy részét már át is költözteté s csak akkor hívta vissza, mikor a siklósi csatározás híre a szultánhoz érkezett. De én úgy látom, hogy az a híd, melyen a szultán Egerbe volt menendő, az a híd, melyen ezen egész egri hadjárat tervének némi kis valószínűsége alapszik, *az a híd nem létezett* — s így az egész egy fölkapott kósza híren épült, vagy pedig a tervekre nézve az ellenfélnek homályban tartására czélzott török eredetű koholmány volt . . . *Magyar források állítják, hogy a törökök Péterváradnál építének hídat és ezt utánok mondja Hammer is, holott maga török*

források után a vukovári dunai hidat említi. A magyarok kétségkívül a vukovári hidat zavarták össze a péterváradival, mely utóbbi nem létezett . . . A péterváradi hídról semmi történelmi adat nincs. Csak az jegyzendő meg, hogy a török sereg közel sem járt ezúttal Péterváradhoz» (507—508).

Úgy látom, Salamon tévedése azon véleményén alapszik, mintha Hammer a péterváradi híd létezését a magyar írók után állítaná, a kik pedig ezt — az ő véleménye szerint — a vukovári hiddal tévesztik össze. Azonban a dolog nem így áll. Hammer egyenesen Szelánikira támaszkodva állítja mind a péterváradi, mind a vukovári hídnak léteztét, mind azt, hogy Szulejmán Eger felé már útnak is indította seregét. Az a körülmény, hogy török és magyar források egymástól függetlenül szólnak a péterváradi híd mellett, csak még jobban megingatja Salamon egyszerű tagadásának valóságát.

E gordiusi csomót Szelániki így oldja meg előttünk.

A János-Zsigmondnak Zimonyból eltávozta után tartott divánban azt határozták, hogy a hadjárat tulajdonképeni célját nem kell elárulni, hanem félre kell vezetni az ellenséget. E határozat értelmében először is az a parancs adatott, hogy verjenek hidat Péterváradnál, mert a sereg Eger ellen megy. Ez csak az ellenség ámitására való volt, de maga a török sereg is csak azt hihette, hogy valóban Eger ostromára kell mennie s valóban egy része már át is kelt, mikor visszarendelték s azt az újabb parancsot adták, hogy Vukovárnál fognak átkelni. Ez volt a második csel, de hát itt is átkelt a sereg, legalább részben. Ekkor az történik, hogy a magyarországi török helytartók jelentik Szulejmánnak, hogy Zrínyi, magyar és horvát főurakból álló pártjával, a német császártól független magyar királyságot szándékozik teremteni. Szulejmán pedig e tervnek még csirájában elfojtását tartja a legelső teendőnek s ekkor és ezért indítja hadát Szigetvár ellen. *Ezután* jelentik neki Mohammed tirhalai szandsákbégnak siklósi vereségét is.

Nincs egészen nyíltan megmondva, hogy tulajdonképen mit akart Szulejmán, mikor e hadjáratra elhatározta magát és megindult Sztambulból; annyi azonban bizonyos, — hogy nem Eger és nem Szigetvár ellen indult meg; mert maga a török történetírás

határozottan állítja. Sőt ha egészen közléről vizsgáljuk a dolgokat, még azt is kiolvashatjuk a török történetírásból, hogy mi volt a valódi célja Szulejmánnak e hadjárattal.

Szulejmán haragjának fő oka — mint alább látni fogjuk — az volt, hogy már két év óta nem kapta meg a békekötésben kikötött adót; ezért természetesen Miksára haragudhatott és valóban ezért izente meg neki a háborút. Tulajdonképeni célja tehát az volt, hogy a császárt támadja meg, illetve a császári hadsereget semmisítse meg, a miből aztán óriási előnyöket húzhat. Alig is lehetne föltenni, hogy Szulejmán ilyen óriási készüléttel, ilyen vén korában s beteges létére épen csak egy kisebb vár, Szigetvár ellen indúlt volna el. — Hogy a császári hadsereget hol fogja találni, azt előre nem tudhatta, de bizonyosan kész volt Bécsig menni s talán épen azt óhajtotta, hogy odáig mehessen, hogy egy csapással két legyet üssön s régi vágyát, legalább harmad ízben, halála előtt megvalósíthassa. Az levén tehát a célja, hogy a császári hadsereggel mérkőzzék meg, e célját — hogy sikere biztosabb legyen — az utolsó perczig nem akarta elárulni, hanem arra törekedett, hogy az ellenség bizonytalanságban legyen terve felől. Erre való volt úgy a péterváradi és vukovári híd, mint a félreeső Gyula ostromoltatása. Mikor azonban már igazi útjára tért volna, Zrínyinek nagy tervéről értesül és Szigetvár ellen vezeti hadát, nem akarván egy ilyen veszedelmes pontot háta mögött hagyni s gondolván, hogy ezzel úgylis könnyen és hamarjában végez, azután biztosabban folytathatja útját tulajdonképeni célja felé. — Ez az, a mit magából, a török történetírásból részint határozottan megtudhatunk, részint józan fővel kiérthetünk.

Az aztán a dologra nézve voltaképen mindegy: akár igaz volt Zrínyinek ama szándéka, akár nem volt; tény, hogy ezt Szulejmánnak jelentették s ő igaznak vette és magára, illetőleg a török uralomra nézve olyan veszélyesnek tartotta, hogy szükségesnek látta az útjából való kitérést s mindenek előtt e tervnek megsemmisítését. Érdekes volna tudnunk, hogy miből meríthették a törökök e hiedelmet és állításukat? Horvát- és Tótország — mint tudjuk — az 1530-as évek második felében tényleg el akart pártolni Ferdinándtól; Zrínyit 1557-ben azzal vádolták, hogy Ferdinándhoz hűtlen akar lenni; igaz, hogy nádorságra vágyott, majd pedig

lemondott előbb a bánságról, 1565-ben pedig a dunántúli és szigetvári kapitányságról s tárnokságról; tény, hogy a közte és Ferdinánd közt levő viszony idővel elhidegedett. — Hogy a magyarországi pasák és bégek ezen és ilyenféle körülményekből következtek-e azt, hogy Zrínyi Magyarország egy részéből s Szlavóniából önálló királyságot akar teremteni, vagy pedig olyan dolgokat is tudhattak, a miket mi nem tudunk ma már: azt ezúttal — mert messze vezetne céloimtól — nem kutatom. Másrészről nem nagy erőltetésbe kerülne azt gondolni, hogy a császári hadsereg akkori magaviseletének tulajdonképen az volt az értelme, hogy Zrínyi csak hadd vesszen el magára hagyottan. Talán nemcsak a török, hanem a császár is veszélyesnek tartotta?

Bármiként álljon azonban a dolog, az a körülmény, hogy Szulejmánt egyenesen ama hiedelem indította Szigetvár, illetőleg Zrínyi ellen: azt bizonyítja, hogy a török veszélyesnek tartotta egy független, önálló *magyar királyság* keletkezését, mint a mely fenyegette volna uralmát s meggátolta volna terjeszkedését; ellenben azt nem tartotta bajnak, hogy a német birodalmi s más külföldi seregek — segítség czímén — bejártak Magyarországra; mert tapasztalásból tudta, hogy azok itt csak tanácskoznak, ide-oda mozdulatokat tesznek s végre kivonulnak. A töröknek egy önálló magyar királyság keletkezésétől való félelme kissé más világításban tünteti fel a török-magyar háborúkat, de épen mert nagy jelentősége van, bővebb tárgyalást kíván, azért itt elégnek tartottam csak megemlíteni.

Ezek után térjünk vissza tárgyunkhoz.

A harmadik dolog, a mit itt csak röviden ki akarok emelni, az, hogy *Szigetvár ostromának menete* sem egészen olyan volt, a milyennek Salamon rajzolja. Ő szerinte a három részt (Új- és Ó-város, vár) nagyjában egymásután vívta a török s bár a várat már az Ó-város vívásakor is lövette, mégis annak derekas ostromához csak emennek eleste után fogott. Itt magával is ellenmondásba jön Salamon, midőn Budina ellenére — kit különben leghitelesebb forrásnak mond több ízben — azt tartja, hogy a várat csak az Ó-város vívásakor kezdték lövetni, ámbár Budina azt állítja, hogy már az Új-város ostroma alatt elkezdődött ellene a tüzelés.

Szelániki állítása szerint mindjárt kezdetben egészen körül-

vette a török sereg Szigetet, még pedig a *ruméliai sereg*, Kizil Ahmedli Musztafa pasa vezír és Semsz Ahmed ruméliai beglerbég vezérlete alatt, az *Új-város* felől, az *anatóliai sereg*, élén Ferhad pasa vezírral és Zál Mahmud anatóliai beglerbéggel, *északon a belső vár* felől. A janicsárok helyét nem jelöli meg pontosan, talán azért, mert úgy is magától érthető, hogy középpütt harczoltak, vagyis az Ó-várost vívták. Augusztus 9-én, vagyis az Új-város felgyújtása után, a ruméliai sereg és a janicsárok elfoglalták azt s abból ostromolták az Ó-várost, mígnem hatalmukba ejték 19-én. De már 17-én az anatóliai sereg egy hídon a vár faláig hatol és aknát kezd ásni, de sikertelenül. 19-ike után az egész sereg a várat vívja.

Hogy milyen módon szólította fel Szulejmán Zrínyit a vár átadására, azt csak Szelánikitól tudhatjuk meg a maga valóságában. Salamon is említi e felszólítást, de az Ó-város elvesztése utáni időre teszi, holott ez a külső vár elveszte után történt, még pedig — mint az alább egész terjedelmében közölt levélből látható — Zrínyi György nevében.

Zrínyi e levélnek hitelességében nem kételkedett s azonnal válaszolt is fiának, a ki azonban valósággal nem volt a szultán foglya. E rövid levél tartalma annyira a szigetvári hősré vall, hogy koholmánynak még csak gondolni sem lehet; mert így csak az az ember *beszélhetett*, a ki úgy *tett* is, a mint tapasztaltuk. Nagy emberek legjobban csak maguk jellemezhetik magukat saját szavaikkal s én azt hiszem, hogy ha megfontoljuk, hogy Zrínyi 1542-ben szövetkezett néhány főnemes ifjúval a török ellen; ha nem feledjük, hogy mennyire esküdt ellensége volt mindig a töröknek; ha értéke szerint mérlegeljük és méltányoljuk Szigetvár védelmezésében tanúsított hazafiságát s önfeláldozását; s végre ha e levélben fennmaradt nyilatkozatát olvassuk: Katzianer meggyilkoltatását nem tarthatjuk egyszerű orgyilkosságnak, hanem mintegy olyan elvből kifolyó merész tettet, hogy inkább veszszén el *egy* ember, a ki sokat árthat, mintsem az *egész*, a haza.

Van azután még itt egy olyan dolog, a mely, ha a tényállást ismerjük, igen furcsa színben tűnik fel. Az a közhiedelem, hogy Zrínyi szeptember 7-én, kirohanása előtt, előhordatta arany és ezüst kincseit, arany és ezüst edényeit s mindezeket tűz által meg-

semmisítette. De nézzünk utána e hiedelem eredetének. A magyar történelmi művek semmit sem tudnak Zrinyinek e tettéről s történetírásunk azt mondja, hogy ez adatot a török források tartották fenn s mi ezekből tudjuk. A török históriai irodalmat történetírásunk mindeddig csak Hammer közvetítésével ismerte és értékesítette. S csakugyan Hammer ezt mondja *egyenesen Szelánikira hivatkozva*: «Hunderttausend ungarische Ducaten, hunderttausend Thaler, tausend grosse und kleine Becher und Gefässe hatte Zriny, aber Alles hat er vernichtet» (2-ik kiadás II. k. 323). Ebből tudjuk tehát, hogy Zrínyi elégette drágaságait. Hammer e helyen Zrínyi három elfogott szolgájának vallomását idézi Szelánikiból, ezek mondják az idézett szavakat a nagyvezír előtt, — csakhogy ők mást állítanak, mint Hammer, t. i. «mindezeket *szétosztotta*» (üles-tirdi). Hogy igazat mondott-e a három fogoly s Zrínyi kinek és mikor osztotta szét: az más kérdés; tény az, hogy Hammer forrása, Szelániki, egy hanggal sem mondja, hogy tűz által megsemmisítette. Mindössze annyi igaz, hogy két sorral alább arról van szó, hogy a lőpor-raktár is mindjárt felrobban, mely mondatban csakugyan előfordul a tüzet jelentő *ates* szó. Ime, ez a haszna az adatok másodkézből vételének! — A magyar írók közül csak Zrínyi a költő említi époszában, hogy őse elégette kincseit.¹⁾ Hogy honnan vette a költő ez adatot s hogy ez nála csak poetica licentia-e, vagy pedig valóság: azt nem tudom; én csak azt mondom, hogy mondjunk le azon téves nézetünkről, mintha Zrínyi kincseinek elégetését *török források* állítanák.

Eldöntetlen dolog volt eddigelé a szultán halálának ideje is. Salamon ezt mondja: «A szultán halála napjára nézve lehetetlen teljes bizonyosságot szerezni az eddig ismert adatokból. Budina szeptember 4-ére, azaz szerdára, délutáni egy óra tájra teszi; Bizar szintén szept. 4-én délután kevéssel mondja kimúltnak Szulejmánt, de más helyen szept. 3-ára teszi a halál napját. A török for-

¹⁾ A Szigeti Veszedelem XV. énekének egyik versszaka:

Zrínyi pedig megyen a gazdag tárházba,
Minden drágaságot ő rak egy rakásba,
Visz tüzet alája aztán egy fáklyában,
Mind füstbe bocsátja a mennyi kincse van.

rások egyáltalában nem érdemelnek itt hitelt, *a mint Hammer idézi*. Szelániki, ki a táborban jelen volt (de azért nem szemtanú), *szept. 6-ára tenné a halál napját, azaz péntekre*, de egész hitelét elveszti e részben, midőn azt mondja, hogy szombat nap volt» (614. lap.)

Salamonnak tökéletesen igaza van abban, hogy Szelániki nem érdemel hitelt úgy, a mint Hammer idézi. Azután — hogy hasonlót hasonlóval viszonyozzak — azt kérdem, vajjon Bizar nem veszti-e el hitelét, ha egyszer 4-ikére, máskor 3-ikára teszi Szulejmán halálát? Marad tehát Budina, mint olyan, a ki legalább egy nyomon beszél. De hát valószínűnek tartható-e, hogy ez, vagy ennek horvát forrása jobban tudhatta, hogy mikor halt meg Szulejmán, mint Szelániki? Igaz, Szelániki nem volt *szemtanúja* a halálnak, de — mint fentebb említém — be volt avatva a titokba és így nem értem, hogy miért volna okunk kételkedni állításában; mert *Hammer hibája miatt* nem érdemes megtagadni tőle a hitelességet. Ugyanis nem igaz, hogy Szelániki szept. 6-ára, péntekre, teszi a halálozás napját; mert ő határozottan azt mondja, hogy a szultán már Szigetvár elfoglalása után, a szombati napra következő éjjel, még pedig éjfél után 2 óra körül halt meg, Száfár hó 22-ikén (szept. 8-án), — csak hogy az éjfél utáni idő, a mi számításunk szerint, már nem szombathoz, hanem vasárnaphoz tartozik. Szelániki tehát nem péntekről és nem szept. 6-áról beszél, ennek állítása csak Hammer hibája.

Végül még egy ponthoz kell hozzá szólanom. Salamon azt mondja, hogy a török sereg szept. 16-án indult el Szigetvár alól, hogy a Dráván átkelve Belgrádnak tartson s egyszersmind csodálkozik azon, hogy a győri táborban még szept. 25-én sem tudták meg a törökök visszaindulását. Hogy micsoda források alapján teszi Salamon ez időpontot szept. 16-ára, nem tudom, de az bizonyos, hogy a török táborban jelen volt Szelániki szerint csak október 21-ikén kerekedtek föl Sziget alól és így nagyon természetes, hogy a győri táborban levők nem szerezhettek erről tudomást már szept. 25-én.

Következzék már most, e bevezetés után, Szelániki munkájából az a rész, a mit az 1566-iki hadjáratról és Szigetvár ostromáról följegyzett.

I.

Magyarország hitetlen királyától a magas portának járó 35,000 gurus¹⁾ ez évben nem érkezvén meg, mentségül és ürügyül azon izenetet küldte, hogy ha isten engedi, két évi adót egyszerre fog megküldeni. A határvidéki emírek egyszersmind azt is jelentették a boldogságos udvarnak, hogy velök civakodni kezdtek, ezt mondva: «az oszmán birodalom határán levő templomainkban és az évenként egyszer tartatni szokott vásárainkon való összejövetelünket megakadályozzátok» s egyúttal Gyula és Temesvár²⁾ várakat megerősítették, Szigetvárat pedig védhető állapotba helyezték. Midőn a felséges és hatalmas padisah, Szulejmán szultán, a hitetlen magyaroknak lázadását és túlkapasát s ilyenféle ürügyét hallotta, a vezíreknek szigorú és határozott parancsot adott, hogy a Magyarország ellen indítandó nagy hadjárat elhatározatván, buzgóan készüljenek; egyszersmind az anatóliai, karamáni és ruméliai béglerbégekhez is csausokat bocsátott azon parancscsal, hogy az ellenség ellen fegyverkezzenek és a kitűzött helyen megjelenjenek. 973. év Redseb havában.³⁾

Ezen közben a nagyvezír, Mohammed pasa, Magyarország követét⁴⁾ vezetvén, a divánhoz⁵⁾ így szólt: «Felséges urunk kész a hadjáratra. Az oszmán dynastia padisahinak gyertyája az ellenség

¹⁾ 1562-ben Busbeck úgy kötötte meg a békét Ali pasa nagyvezírral, hogy Ferdinánd, magyar birtokaitól, évenként 30,000 frtot tartozik fizetni.

²⁾ Temesvár már 1552 óta a töröké volt, itt tehát valami hibának kellett becsúszni Szelániki szövegébe. Itt valószínűleg ugyanazt akarta kifejezni, a mit alább, t. i. «a temesvári ejaletben levő Gyula vára».

³⁾ A 973. évi Redseb hó kezdődött 1566 január 12-én s tartott február 20-ig.

⁴⁾ T. i. Hosszútóti György, kit Miksa küldött a portához.

⁵⁾ A diván, vagyis államtanács tagjai a nagyvezír elnöklete alatt az ú. n. *erkjan-i-devlet* (az állam oszlopai), t. i. a *vezírek*, vagyis a 3 lófarkos pasák, kiknek száma haton felül soha sem emelkedett s épen Szulejmán idejében öten voltak; azután a *kadi-aszkerek* (fő hadbírák, ruméliai s anatóliai), a *defterdárook* (kikről alább is lesz szó) és a *nisandsi-k* (kik a hivatalos okmányokra a szultáni aláírást képviselő *túrdt* rajzolták; államtitkárok).

zsirjától szokott világítani s Magyarországi királyait régen hatalma alá hajtotta kardjával. Kegyelem adása csak kegyességének tanúsága. Ne késlekedjél, hanem menj és készülj. Ime, felséges urunk az iszlám hadseregével indulóban van, lába már a kengyelben.» A követ ezt mondá: «Ha kívánságotok az adó: megküldjük; ha várakkal elégedtek meg: foglaljatok; ha tartományt óhajtotok: jelöljétek ki, parancsotok szerint pecsétetes levelet hozatok királyomtól.» Azonban ajánlata nem hallgattatván meg, hozzá kezdtek a fegyverkezéshez.

II.

A MÁSODIK VEZÍRNEK, PERTEV PASA MÜSIRNEK SZERDÁRRÁ KINEVEZTETÉSE ÉS ELINDULÁSA 3000 KATONÁVAL, A JOBB ÉS BALSZÁRNY AGÁIVAL GYULA VÁRÁNAK ELFOGLALÁSÁRA.

A 973. év Sábán havának ¹⁾ végén parancs adatott, hogy Pertev pasa, második vezír, vezérlete alatt 3000 vitéz janicsár, a szegban basival,²⁾ az ulufedsik ³⁾ jobb hadosztálya összes agáival, a gurebá-k bal hadosztálya összes agáival, a szilihdárók ketkhudája 600 válogatott harcossal és 63 csaus aga induljanak a győzelmes hadjáratra.⁴⁾ Részünkről fizetett kémek hírvél hozták, hogy az alávaló hitetlenek által a temesvári ejáletben, egy mocsár közepén, a

¹⁾ Sábán hó febr. 21-től márcz. 21-ig. Pecsevi szerint Pertev pasa csak Sevval hó 7-én (ápril 27) indult el.

²⁾ Oszmán és Orkhán idejében a *gyalogság* neve *szegbán* volt (Hundewarter). A janicsár hadtest felállítása után ebbe kebeleztek. A janicsárság 100—500 emberből álló ú. n. *ortákra* vagy *odákra* oszlott. I. Szulejmán korában 165 orta volt s három elnevezés alatt fordulnak elő; az 1—62. orta = *bülük*, 63—96-ig *szegbán*, a többi *dsemát*, vagy *jaja*, *piade* (gyalogság). *Szegbán hasi* ezen 33 ortának parancsnoka.

³⁾ A török lovasság részint *zoldos* (kapu kuli), részint *hübéres* (ejálet aszkeri) volt. Amannak alkotó részei: a) *szipáhi*, b) *szilihdár*, c) *ulufedsin-i-jemin*. d) *ulufedsin-i-jeszár*, e) *ghureba-i-jemin*, f) *ghureba-i-jeszár*.

⁴⁾ Pertev pasa serege, Hammer szerint (II. 313) 25,000 gyalog és lovasból, 2000 janicsárból állott, melyhez Belgrádban és Temesváron még járultak csapatok.

békekötés ellenére épített *Gyula* nevű erős várba 5000 hitetlen zárkózott,¹⁾ igen sok eleséggel, fegyverrel és löporral; hogy vezérük egy *Kerecsin* nevű horvát ember; s hogy a nevezett várat folytonosan erősítik. Miután a szerdár, Pertev pasa ő fensége, nagy pompával, méltósággal és diszszel rendbe hozta csapatát, megindult.

III.

SZULEJMÁN SZULTÁN SZEMÉLYESEN ELINDÚL MAGYARORSZÁG MEGHÓDÍTÁSÁRA AZ ÁLLAM NAGYJAIVAL.

Midőn a 973. év Sevvál hó 11-ik²⁾ napján, hétfőn, az összes államnagyok, vezírek és ulemák a győzelmes hadsereggel készen voltak és várakoztak: egy áldott órának egyik szerencsés percében megjelent a felséges szultán is, fehér ruhában, minarethez hasonló cziprus-termettel, hadi fegyvereivel, gazdagon feldisztett lován. A kíséret oly nagy pompával volt fölszerelve az ellenség ellen, hogy nem lehet leírni. Midőn a szultán ő fensége jobbra és balra kegyeskedett vetni szelid és nyájas tekintetét, a világ népe önkénytelen lelki olvadozással üdvözletre emelte kezét és imát küldött fel Allahoz az iszlam győzedelmeért és a muszalmánok segítettéseért. Az úton álló nép könyörgése mellett vonúlt el az iszlam hadserege csapatonkint.

A nagyvezír ekkor Mohammed pasa volt; a második vezír Pertev pasa, ki mint szerdár már elment; a harmadik vezír Ferhád pasa; a negyedik vezír Ahmed pasa; az ötödik vezír Kizil Ahmedli Musztafa pasa. A ruméliai kádi-aszker: Hamid efendi, az anatóliai kádi-aszker: Abdullah bin Abdullah el sehir Perviz efendi. Áli aga, janicsár agának és Murád Cselebi efendi fő defferdárnak azon nap meghagyatott, hogy előre menvén Halkali-Bu-

¹⁾ Horváth Mihály szerint Gyula őrsége Kerecsényi László parancsnoksága alatt 2600 magyarból és németből állott. A török író tehát nagyit, vagy inkább a törököknél elterjedt hírt tolmácsolja.

²⁾ 973 Sevvál 11 = 1566 május 1.

narban szálljanak meg és a belgrádi állomáson csatlakozzanak a szultán személyéhez. Továbbá parancs adatott, hogy Murád efendi defterdár az állami kincstárral menjen Edirnébe¹⁾ és ott várakozzék; hogy az Isztambul őrzése végett otthon hagyott, tapasztalt és bátor Iszkender pasa — ki előbb anatóliai beglerbég volt, — továbbá az anatóliai defterdár, Haszán cselebi és a második defterdár,²⁾ Balik Oglu Ali Cselebi, az állami kincstár hivatalnokaival maradjanak a város őrzésére; és hogy a császári hajóhaddal hadjáratra ment Piale pasa, kapudan, helyett a kikötőbe jövő-menő hajókra Daud aga, bosztandsi basi, ügyeljen fel. Ebuszúd efendi, sejh-ül-iszlám, a «hódító» Mohammed karavanszerája előtt a szultán személyéhez csatlakozván, Ali pasa dsámija mellett vált el tőle. Iszkender pasa, kajmakám,³⁾ pedig az edirnei kapuig ment vele. Az isztambuli kádi, Mevlána Kazizáde Ahmed efendi, is hozzája csatlakozván, elkísérte egy darabig.

Az állomási hely Rusztem Cselebi mezeje levén, az állam nagyjai, az ulemák és sejkhek itt gyűltek össze szerencse-kívánatra. Ő felsége a padisah alázattal és meghajlással mindnyáját üdvözölve vonult el az iszlám győzelmes zászlóival és sátora előtt szállott le; a vezírek rangjoknak megfelelő távolságban telepedtek meg a császári táborban; a szultánhoz közel csak Mohammed pasa nagyvezír ütött sátort (973 Sevvál hó 11-én = 1566 május 1.)

A híres költők és kiváló ékesszólók, ú. m. Abdul Báki efendi, Mevlána Fuzi efendi, Mevlána Neváli efendi és Mevlána Kázizáde Obejdi cselebi a győzelmes hadjárat alkalmából költeményeket szereztek.

Csataldse és Szilivri állomások után, több állomáson átutazva,

¹⁾ Drinápoly.

²⁾ Eleinte egy *bas defterdár* (fő deft.) volt Konstantinápolyban s alája rendelve kettő: az *anatóliai* és *halebi* (vagy szyriai). Később egy második defterdár nevezetett ki Konstantinápolyban, a *defterdár sikk-i-száni* (ez volt Ali cselebi), de rangra nézve a divánban harma-lik volt; első a *bas defterdár* (ez Murád efendi), második az anatóliai (Haszán cselebi).

³⁾ Ha a nagyvezír háborúba ment, teljhatalmú helyettese volt Konstantinápolyban a *kajmakám pasa*. S mivel ilyenkor a nagyvezírt, vagy a szultánt az összes katonai és polgári méltóságok követték, a háború tartamára mindegyiknek helyettese nevezetett ki Konstantinápolyban.

a 11-ik napon ¹⁾ Edirne mezején üttetett föl az országokat hódító-uralkodó sátora, hol három napig időztek, a negyedik napon pedig tovább mentek . . . . A szultán ő felsége többnyire kocsiban ült és midőn nyugalom s pihenés végett valamely állomásra érkezett, az állam nagyjait a kocsiból üdvözölvén, szajban ²⁾ alá telepedett.

A nagyvezír, Mohammed pasa, egy-egy állomással előbb menve, szállást és átjáró helyeket keresett és utat egyengetett a kocsi számára. Az uralkodó drága egészségét és kedves személyét — immár öreg korában — a köszvény miatt néha elgyengülés érte; hogy tehát az utazás fáradalmi következtében fájdalma és bágyadtsága ne legyen, a tapasztalt vezír, a maga nyugalmat feláldozva, szép gondoskodással és utánjárással szüntelenül az állomások útjait kutatta és egyengette, s Zil-kade 13. napján ³⁾ Tatar-Bazari közelében, egy nagyon kedves helyen telepedtek meg.

A kapudsik levelben azon örömhírt hozták, hogy a szerencsés és koronára s trónra méltó Szelim khán — Allah hosszabbítsa meg életét és teljesítse vágyait! — fiának, Murad szultánnak Magnesia szandsákjában egy kedves gyermeke született.⁴⁾ S midőn tudatták, hogy az apa az uralkodó ő felségét kérdezi meg a névadás iránt, a felséges padisah határtalan hálaadás után nagy örömmel így méltóztatott szólni: «Nemes őseinknél Murád fia Mohammed szokott lenni, ennek neve is Mohammed legyen». Határozott óhajta meghallgattatván, teljesítették.

Miután az iszlám hadserege Zil-kade hó közepén a filibei mezőn táborozott, egy napi pihenés után tovább menvén, a szakadó záporosó miatt ezerféle nehézség közt kelt át a Kapu-derbendi szoroson és az ikhtimáni síkon szállt meg. Zil-kade hó végén a szófia mezőre érkezvén, egy napi pihenés következett. Másnap folytatták az utat s a nis-i hévvizek mellett állapotok meg és a padisah ő felsége sátorába hévvizet vitetvén, itt két napig időzött, azután pedig kényelmes és nyugalmas módon ⁵⁾ tovább ment.

¹⁾ Azaz május 11-ikén.

²⁾ *Szajban* = Schattendach, offenes Zelt.

³⁾ Azaz június 1-én.

⁴⁾ Szulejmán fia volt II. Szelim, ezé pedig III. Murad s ennek fia volt az újszülött, ki III. Mohammed név alatt lett szultánná.

⁵⁾ T. i. kocsin.

Az iszlam hadserege között gonosz rablók és tolvajok jelen-
vén meg, a gondatlanok sátraiból értékes fegyvereket és egyéb sze-
reket loptak el; s mikor ezt észrevették (a károsultak), nagy lármát
ütöttek. Más félre eső helyeken pedig a takarmányért menő szállás-
csinálókat támadván meg, kardot rántva kezdték fosztogatni a
sátorokat. Midőn a felséges padisahnak magas tudomására jutott
e gonoszság hire, a fő vezírek legénységének szemrehányással azon
nyomatékos rendeletet adta, hogy a rablókat okvetetlenül kerítsék
elő; a janicsár aga, Ali aga pedig a jaszakcsi ¹⁾ szolgálatot teljesítő
janicsároknak előléptetést ígervén, ezek Nistől Belgrádig a régóta
ismert híres útonállókat és rablókat megtalálva, előhozták. A nagy-
vezír a milgarai Orenbeg nevű híres szipáhit is felbiztatta ígére-
tekkel; a nevezett pedig néhány nap alatt, rátalálva a gonosz és
alávaló rablók nyomára és rejtekhelyere, tanyájukra ütött és
nehányat közülök kézre kerített. Ilyen módon minden állomáson
kivégzéssel büntették s az iszlam serege békében maradhatott.

Zil-hidse havának új holdját a *belgrádi* állomáson látták
meg.²⁾ Az összes állomásokkal együtt 49 napig tartott az út. Itt
három napig pihenvén, mivel a tovább haladás napján az ég derült
volt, a padisah ő felsége aranyos ruhát öltött s aranyos *kotaszt* ³⁾
tűzvéen fel, az alattvalókat annyira megörvendeztette, hogy leírni
és kifejezni nem lehet. Minthogy a Duna nagyon ki volt áradva,
hidat verni sehol és semmiképen nem lehetett. Bajram begre, ki
előbb a magas porta defterdárja volt, jelenleg pedig a szemendrei
(szendrői) szandsák begje, a nép nagyon panaszkodott; audientia
alkalmával azonban a kegyes padisah ő felsége erre nem hallgatva,
azt mondta, hogy most más teendők van s parancsot adott, hogy
«erdőt írta útát nyissanak, *Bögürdilen* ⁴⁾ vára előtt hidat verje-
nek; a míg kíséretemmel magam is megyek, a janicsár-aga, a def-
terdár a kincstárral, a ruméliai, anatóliai és karamáni sereg hajó-

¹⁾ A janicsárség közül 2 *büyük* (század, osztály) neve, mely hadjárat
alkalmával rendőri szolgálatot teljesített s a kivégzéseket végrehajtotta.

²⁾ Ez azt jelenti, hogy Zil-hidse elsején, azaz június 19-én Belgrád-
ban voltak.

³⁾ *Kotasz* vagy *kutasz*: a tibeti jak szőréből fonott czifraság a lovak
nyakán.

⁴⁾ Így nevezik a törökök Szabácsot.

kon keljenek át a szerémi síkra s várjanak ott, míg én is megérkezem». Azután Orenbeg, ki a rablókat összefogdosta, a magas udvar csausává neveztetett ki; négy janicsár közember pedig, kik a gonosztevőket kézre kerítették, 13 akcese napi zsolddal a szipáhih közé vétetett föl.

A tovább indulás napján a sok esőzés miatt nagy bajjal és fáradsággal lehetett átkelni a vizeken, úgy hogy a szultáni sátort vonó tevék közül egy megdögölvén, midőn az uralkodó ő felsége a sereggel az állomásra megérkezett, mivel sátort nem talált, a nagyvezír, Mohammed pasa, sátorában szállt meg s mivel azon éjjel az eső szüntelenül szakadt, tovább nem mehettek, hanem azon a helyen tartózkodtak. Másnap az idő kiderülvén, a nedvesség felszáradt . . . .

Még soha hadseregtől nem járt helyeken az erdőségek kiirtatván, a negyedik napon isten segélyével Bögürdilen vára közelebe érkeztek s minthogy a főntebb említett Bajram bég által hajókból csinált nagy híd már készen volt, a felséges padisah a győzelmes hadsereggel nehézség nélkül átkelhetett. Itt híre érkezett, hogy a ruméliai, anatóliai és karamáni sereg, a janicsár-aga, Áli aga s Murád efendi defferdár az állami kincstárral, már a szerémi mezőre érkeztek. Csausok küldettek előre azon szultáni parancscsal, hogy az egész hadsereg, a ruméliai, anatóliai és karamáni bégekkel, a mir-i-livák,¹⁾ a záimok és timárlik²⁾ teljes készletben felállítva várják a világhódító padisah ő felségét, az állam nagyjaival együtt. Reggel a szultán kísérete teljes díszben felkészülve levén, a padisah ő felsége aranyos ruhában s tetőtől talpig drágakövekkel megpakott lován vonúlt el az iszlam győzedelmes zászlói után s a pompa és nagyszerűség dobjainak pörgése és trombiták harsogása közben jobbra-balra kegyesen köszöngetett.

E napon — mely Zil-hidse havának 8-ik napja volt³⁾ — tel-

¹⁾ Dandárparancsnok.

²⁾ *Záim* egy *ziámet*-nek, vagyis 20,000 oszporától följebb jövedelmező hűbérnek birtokosa (szipáhi), a ki minden 5000 oszpora után 1 lovaszt tartozott kiállítani. *Timárli* egy *timárnak*, azaz 20,000 oszporán alúl jövedelmező kisebb hűbér tulajdonosa, ki minden 3000 oszpora után egy fegyverest tartozott kiállítani.

³⁾ Zil-hidse 8 = június 26.

jes méltósággal *Zimun* (Zimony) nevű helyen szállt meg s kikiáltatta a táborban, hogy a kurbán bajramot itt fogják megünnepelni. Minthogy a délután tartott divánba Erdély királyától, János fia Isztefántól¹⁾ levéllel jött emberek azt a hírt hozták, hogy a király holnap megérkezvén, küldjenek sajkákat, melyeken a Dunán átjöjessen: a győzelmes seregnek szigorú rendelet adatott s az ünnep előestéjén leírhatatlan pompával elébe mentek,²⁾ de mivel későn érkezett, sokaig vártak reá. A nevezett számára vörös sátor állíttatván fel, sokféle kegyben és megtiszteltetésben részesült. Másnap diván-ülés tartatván, a nevezett Isztefán 300, tetőtől-talpig ékes ruhákba öltözött, lovas és gyalog hitetlennel jött, hogy arczát a szultáni trón zsámolyához dörzsölje. A szultán környezete olyan pompában volt, hogy azt leírni és elbeszélni nem lehet. A ruméliai, anatóliai s karamáni seregek, a beglerbégek, emirek, záimok és szipáhik oly határtalan számmal voltak, hogy nem lehetett volna megolvasni. Mikor a nevezett Isztefán király, a fő vezírekkel együtt a királyok királyának tiszteletére belépett, drágakövekkel és arannyal diszített sapkáját, szokásuk szerint, levette és a világ menhelyének színe előtt hódolatból letérdelt. A boldogságos padisah azt mondta neki, hogy keljen fel; ő pedig a parancsnak engedve fölkelt, kettőt lépett és ismét letérdelpelt. Harmadszor pedig a szultán felé közeledvén az aranyporhoz hasonló lábaporához dörzsölte arczát s mikor fölkelt, a nagyvezír, Mohammed pasa, gyöngyökkel kivarrott és aranyhimzésű székre ültette. A nevezett király Ibrahim bég tolmácsnak mentetgetőzve így szólt: «a félelem egészen megzavart és nem vagyok képes beszélni»; a szultán ő felségének pedig csak ennyit mondott: «egy régi szolgáló fia vagyok, a parancs padisahm joga».

Midőn a diván szétoszlott, azt beszéltek, hogy az ellenség seregét félrevezetni szándékoznak, de valójában másfelé menés a cél.

Másnap a kikiáltók kihirdették, hogy a hadsereg tovább megy. Szulejmán pasa, karamáni beglerbég, innen egész seregével Buda

¹⁾ T. i. Szapolyai János fia, János-Zsigmond, nem István.

²⁾ T. i. Zil-hidse 9-én, azaz június 27-én, mert a *kurbán-bajram* (áldozó ünnep) Zil-hidse 10-ikére esik.

felé küldetett vigyázni. — *Varadin*¹⁾ vára mellett a nagy híd készen levén, mikor a tengernyi hadsereg már megindult *Eger* vára hódítására, sőt a seregek egy része már át is kelt a hídon s a *Janik* és *Komaran*²⁾ várak felé portyázás is ki volt már mondva: a terv és hadjárat czélja egyszerre megváltoztattatott;³⁾ a csausok a podgyászt és sereget visszarendelték s azon parancs adatott, hogy *Vukovár*⁴⁾ előtt verjenek hidat. A sereg tehát gyorsan visszatért. Nehány nap alatt ez a híd is elkészült s a szultáni sátorral előre ment kapudsi basi, Áli aga, ámbár a híd az állomástól két állomásnyi távolságban volt, a két állomást egybevonta s a szultáni sátort épen a hídfőnél ütötte fel, a mivel az uralkodó haragját annyira magára vonta, hogy az fejét akarta vétetni. Azonban az eszélyes nagyvezír, Mohammed pasa, azon czélből, hogy a nevezettet megszabadítsa az uralkodó haragjától, így beszélt: «Padi-sahm! ámbár ama szolgád nem a császári parancs követelte helyen ütött sátort s a parancs megszegése miatt a kivégeztetésre méltó is; de minthogy isten akaratából a sátor e helyig érkezett, ez az ellenségben nagy félelmet és ijedelmet gerjeszt, mert így beszélnek: a világhódító padisaht öregnek és erőtlennek mondják, de hát milyen erőtlen az, a ki két állomást egygyé téve, az előző állomástól Vukovárig tud jönni». E beszéde következtében a szultán azt parancsolta, hogy szandsákság adassék a nevezettnek.

Másnap a hídon átkelven, a határvidéki emírektől az a hír érkezett, hogy a horvátok közt hatalmáról híres és vitézségéről ismeretes *Zirindsik*⁵⁾ nevű átkozott, az ismét lakhatóvá tett *Szigetvárat* jól megerősítette s 3000-nél több válogatott lovas és gyalog fegyveressel bele zárkózott; azután szerződést kötött az összes magyar és horvát bégekkel, hogy szövetségükkel a királyságot elszakítván a németektől, Magyar- és Horvátország királya lesz. Ez okból a szultán azt mondta, hogy valóban mindenek előtt a leg-

1) Pétervárad. Nagy-Váradot a török is *Várad*-nak nevezte.

2) Győr és Komárom. Itt állott ugyanis a császári hadsereg zöme, gr. Salm parancsnoksága alatt.

3) T. i. a hadsereg szemében, mely a tervet nem ismerte.

4) Vukovár.

5) Zrínyi Miklós.

szükségesebb teendő ezt csirájában elnyomni, parancsot adott a visszatérésre és a hadjáratot Szigetvár ellen határozta el. — E közben az a hír érkezett, hogy Mohammed, tirhali szandsákbég, előbbi főasztalnok, *Oszek*¹⁾ vára mellett hajókon átkelven a Dráva vizén, az átkozott Zirindsik leshelyből észrevétlenül megtámadta, összes kincstárát elrabolta, sereget összetörte; maga a bég sebesülten, két szolgáljával, Siklós várába menekült és megszabadult.²⁾ — Ez állomáson folytonosan szakadt az eső, ember és állat erő nélkül maradt; annyi eső esett, hogy sehova sem lehetett mozdulni. Ezen kívül a Dráva és Száva is megáradt és kiöntött s az egész világ tengerhez hasonlított.

Parancs adatván, hogy Öszek vára közelében egy nagy híd építtessék, a ruméliai és anatóliai sereg a környéken talált fát és deszkát összehordta, a janicsárok vitézebbjei pedig 4800 rőf hosszú hidat vertek, olyan formán, hogy 118 hajót egymáshoz csatoltak és az 17 nap alatt teljesen elkészült. . . Ő felsége, a padisah, aranyos csónakjában ülve, a hídát minden felől megszemlélte és az építő mestereket igen gazdagon megjutalmazta. Azután a janicsár-aga sátorába menvén, az agát értékes díszruhával és sok arannyal jutalmazta meg; s Portuk bég is fejedelmi jutalmazásban részesült.

Ezután parancsot adott, hogy «a beglerbégek azonnal keljenek át még az éjjel, hogy útunk legyen környezetünkkel átkelni».

A 974. év Moharrem havának holdját épen akkor látták meg,³⁾ midőn az öszeki híd elkészült. Miután a beglerbégek csapataikkal egy nap és egy éjjel⁴⁾ átkeltek, a sor a zsoldos csapatokra került. Még naplemente előtt sikerült a hidra jutniok⁵⁾ s napkelte

¹⁾ Eszék.

²⁾ Zrínyi, mint tudjuk, Szigetvár és Babócsa őrségéből 1000 gyalogost és 500 lovaszt küldött ki Alapi Gáspár vezérlete alatt, mely csapat a Siklós mellett táborozó, kevés számú török sereget reggel felé megtámadta és megverte. Hammer szerint Mohammed bég és fia is elesett, Salamon szerint pedig a megsebesült Mohammed a mocsárba fűlt, fia pedig elfogott. Szelániki itt is mást mond s bizonyára hitelesebb, mint más források, mert a szultáni tábornok bizonyára jól informáltak az eseményekről.

³⁾ 974 Moharrem elseje = 1566 július 19.

⁴⁾ Tehát július 19. éjjel és július 20-án.

⁵⁾ T. i. 20-ikán este.

után egy óra mulva csak nagy nehezen tudtak átérni.¹⁾ A felséges uralkodó az iszlám seregével reggel a hídra lépven, a délutáni ezán után értek le a hidról.²⁾ — Ezen éjjel a levendek³⁾ és a csöcselék nép a környéken levő falvakat s városokat felgyújtotta és kirabolta. E miatt a szultán haragjának tüze lángra lobbanván, a kapudsik ketkhudájával, Gulábi agával, 100 fegyveres kapudsit küldött azon parancssal, hogy a kiket az égő helyeken találnak, konczolják fel. Egyszersmind a nagyvezírhez is küldött szemrehányó császári íratot, meghagyván benne, hogy a csaus basival és a vele levő csausokkal végeztesse ki azokat, a kik a vidéket lángba borították. A kétszeresen kiadott szigorú parancs értelmében megtalált gonosztevők közül csak kevés szabadulván meg, igen sok ember kivégeztetett.

THÚRY JÓZSEF.

¹⁾ Azaz 21-én reggel.

²⁾ Azaz július 21-én. Tehát az egész hadsereg két nap és egy éjjel kelt át. És így nem állhat meg Salamon véleménye, a ki szerint hat napig tartott volna az átkelés (512. lap).

³⁾ Szabad, önkénytes csapatok.